

Дреди, батли і «стіли». Два століття субкультур в Україні

КУПИТИ

Чорний одяг, темне, пофарбоване волосся й підведені очі; прогулянки на цвинтарі, специфічна музика та вірші про смерть; широкі штани, реп і графіті на стінах; металеві ланцюги, поголені голови з ірокезами й «стіли» — навколо існування субкультур десятиліттями точаться різноманітні дискусії. Дехто називає їх даниною підлітковому бунтарству, а інші вважають радикальними течіями, які можуть містити загрозу для суспільства. Але що насправді ховається за яскравими образами і які цінності транслюють ці, на перший погляд, «дивні» угруповання? Який зв'язок між першими субкультурами, які виникали на території України, й сучасністю? І чому декому з нас саме так хочеться представляти себе світові?

Українська фольклористка й антропологиня Дар'я Анцибор дослідила, як українська молодь впродовж століть виборювала своє право на культурну ідентичність — від перших течій в періоди імперських та радянських часів й аж до незалежності.

1 Культура й субкультура: що це таке

Спочатку трошки теоретичної основи. Почнімо з того, що таке «культура». З одного боку, це слово ми знаємо змалечку. З іншого — воно таке об'ємне, що не так просто дати єдине визначення.

Культура — це однакові цінності, норми й моделі поведінки, символи, традиції та уявлення про світ. Це особливий спосіб життя, який підтримує спільноти людей у часі й просторі. У часі — тому що ці складники передаються від одного покоління іншому. У просторі — тому що, подорожуючи, люди поширюють свої звичаї та вірування. Тобто й тоді, коли бабуся-українка розповідатиме внукам, що на Різдво готують кутю, і коли вона ж передаватиме рецепт куті своїй Французькій подрузі.

Усе наше життя сповнене звичаїв. У різних культурах вони можуть відчутно відрізнятися. Наприклад, у Франції чи Італії під час зустрічі двічі цілуються в щоки. Натомість у Японії таке привітання було б надзвичайно образливим. Там вітаються схиляючись до співрозмовника, і що нижчий нахил — то більший вияв пошани.

Кожна культура має цілий набір таких звичаїв на всі випадки життя — від привітань і звички поступатися місцем у транспорті до сценарію весілля та святкування Нового року.

Культура буває матеріальною: наприклад фортеці, храми, картини, прикраси, вишиті сорочки, книги, горщики, музичні інструменти — одно слово, будь-що, до чого ми можемо доторкнутися і що можемо зберегти для майбутніх поколінь.

Культура буває нематеріальною, і, годі ми пізнаємо її в інший спосіб: через танець, спів, відтворення ритуалу чи смаки улюблених традиційних страв. І не так просто зберегти, бо треба самостійно відтворювати: щоб не забути слів пісні, рухів танцю або того, що на великдень час робити писанки.

Культура є панівною, якщо більшість, генів суспільства керується єдиними уявленнями про цінності, традиції та вірування. усередині суспільства з'являються групи, які об'єднуються за певною важливою ознакою: професійною, віковою, релігійною, статусною, географічною, за спільним дозвіллям тощо. Вони утворюють субкультуру, виробляючи власне бачення ідей, цінностей чи традицій. Ці спільноти зовсім не обов'язково мають заперечувати загальноприйняту, панівну культуру. Утім, існуючи всередині неї, вони неодмінно піддажують прийняті норми, змінюють оптику бачення проблем і дають поживу для нових дискусій.

Префікс суб- говорить про прихований, неофіційний, виокремлений статус таких груп. Якщо загальноприйняті норми й звичаї утворюють систему культури, то субкультури представляють її підсистему. Звідси й інші назви таких молодіжних спільно: неформали й андеграунд.

Кожна субкультура об'єднується довкола спільного символу. Це можуть бути музика — панки, хіпі, металісти, спорт-футбольні, баскетбольні ультрас, тенісні вболівальники, альтернативні світи — воєнно-історичні клуби, фанати комп'ютерних ігор і фантастичних саг, художня діяльність — поети-слемери, авангардисти, дослідницька діяльність — спелеологи, дигери та багато інших.

Здебільшого старші покоління свідомо чи несвідомо прагнуть, щоб їхні нащадки дотримувалися сформованих правил поведінки й відтворювали їх. Коли цього не стається, ми згадуємо про кризу поколінь. Час не стоїть на місці — ми всі розвиваємося, і це помітно таво на рівні мови чи жартів. Те, що ще 10-15 років тому видавалося кумедним і доречним, сьогодні вже викликає щирий подив, а часом цілком справедливе обурення і навіть скасування. Тож молодь не завжди готова беззаперечно дотримуватися «загальноприйнятих» норм, адже помічає: деякі традиції застарілі, якісь треба переглянути, а якісь — оновити. Умовно: що було нормальним для часів збиральництва, навряд чи є таким для суспільства цифрової ери.

Юність — це час, коли із цікавістю пізнаєш життя, шукаєш своє місце в суспільстві, прагнеш задоволення своїх потреб, і коли щось не подобається — готовий боротися за свою ідею і висловлювати позицію через різні форми протесту. А це не тільки марші, пікети чи голодування, але й зовнішні маркування в стилі одягу, музиці, специфічному сленгу тощо.

Це нормальний процес, але він, звісно, викликає спротив у тих, хто звик жити за традиційним ладом. Таке несприйняття спонукає молодь іще більше гуртуватися за інтересами і протестувати проти усталених у суспільстві практик. Відоме твердження, що рушійною силою будь-якого протесту стає саме молодь, має реальні історичні підґрунтя.

Протестувати проти того, що тебе не влаштовує, — нормально не тільки для молоді, але й для старших поколінь, що закріплено в Конституції як право на мирні зібрання. Однак саме молодь зазвичай є чутливішою до несправедливості. Це пояснюють особливою роботою мозку та серозними психологічними змінами в цей період життя.

Дослідники вважають, що однією із причин об'єднання в субкультури є боротьба з певними викликами й пошук власної ідентичності. У підлітковому чи ранньому юнацькому віці людина з одного боку переживає крах дитячої системи цінностей і пошук нових авторитетів, а з іншого — шукає свою групу, з якою може себе співвіднести. Найважливіша причина вступу до такої групи

— бажання належати до певної спільноти, де можна отримати взаємодопомогу, взаємозахист і тісне спілкування за спільними інтересами.

Слово «субкультура» натякає, що вона перебуває в понизу, в підпорядкованому статусі супроти панівної культури. Ідеться про певне осягнення людей за спільними специфічними цінностями, способом самоідентифікації, потребами й зацікавленнями, уле виокремлює їх від домінуючої частини суспільства. Представники субкультур зазвичай критикують і підважують загальноприйняті норми, ідучи в символічне підпілля і витворюючи «опір через ритуали» (термін теодора рошака, класика ку турної антропології). Тому їх також називають неформалами або андеграундом.

Окремим відгалуженням субкультур є контркультури. Теодор Рошак увів цей термін на позначення відокремленої системи, твореної нонконформістами, які відмовляються жити за усталеними правилами панівної культури.

Субкультуру від контркультури відрізняє ступінь цієї відмови. Контркультура протестує радикально й повністю, вона налаштована активно комунікувати (зокрема, і через конфлікти) із зовнішнім світом, доносячи йому свої переконання й переломлюючи його під себе. Відомими контркультурними рухами були бітники, хіпі, панки в 1960-ті.

Нині дедалі частіше дослідники (зокрема, Крістіян Вайлдберг, Вільям Десмонд, Кен Гоффман і Ден Джой говорять, що перші контркультури зароджувалися ще до нашої ери у групах «аутсайдерів історії», філософських бунтарів на кшталт Сократа та його учня Діогена — одного з найвідоміших кініків (виступали за аскетичне життя в максимальній гармонії з природою, відкидаючи сором, багатство, славу й чуттєві задоволення), Ісуса Христа чи інших релігійних пророків. Усі вони активізувалися за часів непевності й стагнації культури, пропонуючи нові бачення свободи й виходу з кризи.

Субкультура натомість може існувати в замкненому, підпільному стані, необов'язково конфронтуючи з панівною культурою. Свою причетність до субкультури можна виявляти по-різному — від специфічних зачісок, улюбленої музики чи книжок до життєвої філософії, сленгу та навіть їжі. Щоб називатися субкультурою, група не мусить мати всі ці ознаки одночасно. Інколи досить кількох. Для одних груп украй важливо розділяти одні життєві цінності, а для інших головним стає, наприклад, естетичний складник.

Коли людина дорослішає, потреба додатково самовиражатися й гуртуватися довкола ідеології відходить на задній план. З'являються інші чинники, які забирають час і сили: сім'я, робота, облаштування побуту, близькі люди тощо. Дорослі частіше гуртуються як за професійними інтересами, так і за більш «побутовими» критеріями. Хоча питання цінностей і тут для багатьох

лишається вкрай важливим. Колекціонери, віряни різних конфесій, байкери, дайвери, в'язальні й танцювальні осередки, любителі барахолки, птахоспоглядачі й риболови... Усі ці спільноти теж є субкультурами, але у книжці ми з вами зупинимося саме на окремих молодіжних угруповуваннях в Україні.

Сьогоднішнє суспільство урізноманітнюється і поступово — борючись із зашкарубленими стереотипами — стає щоразу відкритішим до інакшості. Представники різних груп дедалі частіше отримують шанс бути більш видимими й почутими. Тому потреба «йти в підпілля» зникає. Але так було не завжди.

КУПИТИ